

wtrąca treściwy, a zwięzły wykład, pokazując różne wersje tego argumentu, od Hegla poczynając, a kończąc na Tocquevillu i jego poglądzie na nieunikniony triumf demokracji. Takich miniwykładów jest więcej, na przykład na temat pojęcia „legitymizacji” czy rozważań nad istotą współczesnego parlamentaryzmu, czy nad sposobem rozumienia terminu „Europa” w literaturze historycznej i politycznej. Słowem, nawet jeśli ktoś wszystko pamięta, łącznie z debatami politycznymi, zmieniającym się spektrum partii politycznych czy nazwiskami dawno zapomnianych posłów, to przecież otrzymuje rzetelną syntetyczną analizę argumentacji i kontrargumentacji na rzecz integracji, w dodatku umieszczoną na szerokim tle historii idei politycznych.

Warto aktualności nie zostaje tej książce odebrany przez fakt, że Polska została pełnoprawnym członkiem Unii. Unia nie jest czymś spetryfikowanym, jest projektem w rozwoju, argumentacja zaś w znacznej mierze pozostaje. Jedni nadal uważają, że to projekt wyłącznie ekonomiczny, inni, że także polityczny czy kulturowy. To było widać w debatach nad Konstytucją Europejską, a później nad nowym traktatem.

Imponująca jest bibliografia, przede wszystkim doskonała znajomość i wykorzystanie obfitej publicystyki i opracowań naukowych. Wśród tych ostatnich warto wspomnieć wykorzystanie „Przeglądu Zachodniego” i licznych publikacji jego pracowników, przede wszystkim opracowań Anny Wolff-Powęskiej. Przywoływana jest także literatura angielsko- i niemieckojęzyczna.

Strona edytorska pracy budzi jedno zastrzeżenie: czy ciągła numeracja przypisów w tak obszernym dziele jest poprawna? Przypis numer 1345 wydaje mi się przesadą. Nieco też irytuje nadużywanie przez autora, szczególnie na początku, wyrażenia „odnośnie do”. Samo w sobie jest poprawne właśnie w takiej formie, tylko nie za bardzo eleganckie. Uniwersalny *Słownik Języka Polskiego PWN* z 2006 r. zastrzega, że termin ma charakter urzędowy.

Maria Zmierczak

Polska refleksja nad Europą. Wybór tekstów. Pod red. Joanny Nowak, Renaty Wadowskiej, Katarzyny Wrzesińskiej. Sławistyczny Ośrodek Wydawniczy, Poznań, Warszawa 2007, 427 ss.

Publikacja ta, prezentująca polską myśl dotyczącą wizji wspólnej Europy znakomicie wpisuje się w bardzo żywy aktualnie nurt badań integracji europejskiej. Współcześnie wzrost zainteresowania tą problematyką można obserwować od lat 90. ubiegłego wieku, a ich wyraźne nasilenie związane jest bezpośrednio z przystąpieniem Polski do Unii Europejskiej.

Polska refleksja nad Europą jest efektem wieloletnich badań nad narodem i Europą prowadzonych w Zakładzie Badań Narodowościowych PAN. Stanowi zamierzoną kontynuację antologii *Polska refleksja nad narodem* wydanej przez Wydawnictwo Poznańskie w 2002 r. pod redakcją Wojciecha J. Burszty, Joanny Nowak i Krzysztofa Wawrucha, a podobieństwo tytułów dodatkowo podkreśla współzależność tej problematyki. Redaktorki omawianego tomu zaprezentowały polską myśl związaną z ideą europejską grupując teksty w trzech częściach zatytułowanych kolejno: 1. *Europejskie kryzysy i zagrożenia*, 2. *Stan Europy i wizje przyszłości*, 3. *Między kosmopolityzmem a patriotyzmem*.

W każdej części zastosowano układ chronologiczny, przy czym najokazalszą (zarówno pod względem liczby autorów, jak i objętości) jest część druga. Przy doborze tekstów starano się uwzględnić różnorodne teksty polityczne, filozoficzne, literackie, publicystyczne, socjologiczne i historyczne tak, aby otrzymać możliwie szeroką panoramę poglądów. Dlatego wśród autorów spotkać można powszechnie cenionych i znanych myślicieli, pisarzy, poetów czy publicystów, jak i rzadko cytowanych lub całkowicie zapomnianych bądź „niemodnych” twórców. Z założenia pominięto idee i koncepcje polityczne prezentowane w programach stronnictw w kraju i na emigracji. Mimo jasno określonych kryteriów doboru przygotowanie takiej antologii nie jest łatwym zadaniem. Jest natomiast poznawczo ważnym i niezwykle pożytecznym przedsięwzięciem, chociaż zawsze można kwestionować dobór autorów i ich wypowiedzi.

Szerokie spektrum autorów pozwala prześledzić zarówno wkład Polaków w ogólnoeuropejski dorobek idei tworzenia wspólnej Europy, jak i przywołać argumenty jej oponentów. Jest znakomitym repetytorium, bowiem kto dzisiaj pamięta o „politycznej jednocie społeczeństwa” Stanisława Staszica czy o propozycji „federacji państw” Józefa Marii Hojne-Wrońskiego lub odwołuje się do Adama Jerzego Czartoryskiego, czy przywołuje poglądy Joachima Lelewela.

Z kolei w odniesieniu do najnowszych czasów ułatwia „wyłowienie” najcelniejszych refleksji dotyczących tworzenia wspólnej europejskiej przestrzeni bezpieczeństwa i dobrobytu takich znakomitości, jak Zbigniew Brzeziński, Leszek Kołakowski, Władysław Bartoszewski czy Czesław Miłosz lub Jerzy Szacki.

Na podkreślenie zasługuje artykuł wprowadzający *Nacjonalizm i kosmopolityzm a idea kontynentalna*, który nie tylko wyjaśnia zamierzenia autorek, ale spełnia rolę przewodnika po wybranych tekstach, sytuując je równocześnie w określonych realiach politycznych. Niezwykle przydatne są krótkie, ale zawierające wystarczające informacje, biogramy autorów poszczególnych tekstów. Wygodne dla czytelnika jest również ich usytuowanie.

Całość przygotowana została bardzo starannie, uzupełniona bibliografią tekstów źródłowych i ważniejszych opracowań oraz indeksem nazwisk osób pojawiających się w publikacji. Problematyczna pozostaje tylko dostępność tej pozycji.

Hanka Dmochowska